

LØGN OG LATIN

HISTORIEFORFALSKNINGER

FRA OLDTIDEN TIL NUTIDEN

Mandag den 31. oktober holdt lektor, dr. phil. Tønnes Bekker-Nielsen sin afskedsforelæsning på Institut for Historie på SDU. Tønnes er antikhistoriker med særlig interesse for Romerriget, men han er meget mere end det. Hans vingeang er større end de flestes. Det har studerende, kolleger og læsere af hans omfattende forfatterskab nydt godt af i mange år. Samme kunne tilhørerne til afskedsforelæsningen, som vi her bringer. Dette er en let redigeret udgave af forelæsningen. Omtalte værker og anden form for benyttet litteratur er anført i litteraturlisten.

Mine damer og herrer, kære kolleger, kære venner,

Dette er min sidste arbejdsdag efter mere end 22 år ved Institut for Historie på Syddansk Universitet. Det har været nogle gode år med fine biblioteksfaciliteter, gode, støttende kolleger og mange engagerede studerende. Det har også været begivenhedsrige år, hvor der er sket store ændringer internt på universitetet og navnlig i de rammer, samfundet sætter for universiteterne. Undervejs er nogle af de akademiske traditioner, vi havde vænnet os til at betragte som uforanderlige, nærmest evige, blevet afskaffet og andre traditioner blevet glemt. Så meget mere grund til at hæge om de akademiske traditioner, vi endnu har tilbage. En af disse traditioner er at den, der tiltræder eller fratræder et lærerembede, holder en offentlig forelæsning.

I

Eftersom Institut for Historie er vært, giver det sig selv, at emnet for dagens forelæsning skal være historie, og vi begynder med et af de helt overordnede spørgsmål: Hvad er fortiden i det hele taget for noget? Hvad består den af? Og kan den forandres?

For knap 1000 år siden stillede teologen Petrus Damiani (1007-1072) det samme spørgsmål. Eller næsten det samme, eftersom Petrus var teolog, ikke faghistoriker. Derfor spurgte han ikke "kan man forandre historien?" men "kan Gud forandre historien?".

Det umiddelbart indlysende svar er ja. Gud kan alt, han er almægtig, det står i Trosbekendelsen. Dermed kan han, eller hun, også ændre fortiden. Men følger vi den præmis lidt videre, melder problemerne sig. Lad os antage, at jeg i sidste uge var til eksamen. Spørgsmålet lød "Hvornår udbrød 1. verdenskrig" og jeg svarede "1918". Det var forkert, så jeg er dumpet. Kan jeg bede Gud om at gå tilbage og ændre mit svar til "1914"? Ja, det kan jeg. Alternativt kan jeg bede Gud om

at ændre formuleringen i eksamensspørgsmålet til "hvornår sluttede 1. verdenskrig", således at mit svar bliver rigtigt. Men hvad så med de andre kandidater, der var til eksamen, og svarede "1914"? Nu er alle de andre dumpet. Det kan hurtigt blive noget frygteligt rod. Men omvendt: Hvis man vælger at svare, "nej, Gud kan ikke forandre fortiden", så er Gud jo ikke længere almægtig?

Kirken havde sine egne grunde til at ønske spørgsmålet afklaret. Såfremt Gud kan ændre fortiden, mister begreber som skyld, synd, bod og anger meget af deres relevans. I stedet for at bede Gud om syndsforladelse kan den troende bede om, at synden aldrig har fundet sted. Og den middelalderlige kirkes autoritet hvilede i høj grad på dens monopol på syndsforladelse.

Petrus Damiani kæmpede længe med spørgsmålet, men nåede ikke frem til noget helt klart svar. To hundrede år senere tog Thomas Aquinas (1225-1274) spørgsmålet op igen i første bog af sin *Summa theologiae*. Han når frem til, at ganske vist er Gud almægtig, men hans almagt er stadig begrænset af logikkens regler. Alt, som ud fra en logisk betragtning kan ændres, det kan Gud ændre. Men hvis ændringen medfører en logisk selvmodsigelse, er den umulig – også for Gud. Og at noget både har fundet sted og ikke har fundet sted, det er en logisk selvmodsigelse. Eller udtrykt på en anden måde: Fortiden består af beton. Når først betonen er størknet, kan Gud ikke rokke ved fortiden, og når Gud ikke kan, så kan andre heller ikke.

Der findes imidlertid også et andet muligt standpunkt: At fortiden består af papir. Fortiden er ikke konkret til stede længere. Vi erkender den kun gennem samtidige beretninger og andre kilder. Men hvis fortiden er af papir, så er den hverken uforanderlig eller uforgængelig. Man kan sætte en tændstik til fortiden. Man kan destruere kilder, og dermed er et stykke af fortiden væk. Eller man kan gå skridtet videre og tilføje nye kilder, som man selv opdiger, men giver en falsk datering længere tilbage i tiden. Det vil vi se nærmere på i det følgende.

II

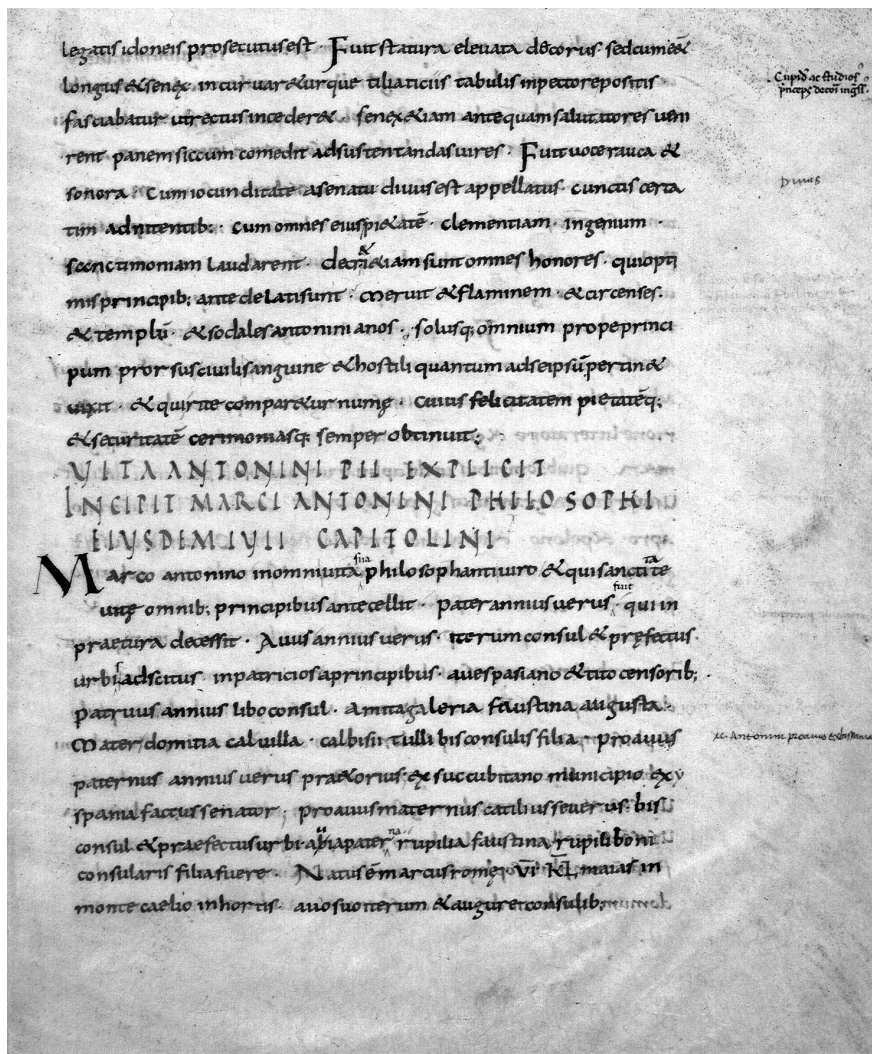
Vi springer nu frem til 1622, altså for præcis 400 år siden. Dengang var der også krig i Europa. Krigen havde allerede varet fire år, men skulle komme til at fortsætte længe endnu og gå over i historiebøgerne som Trediveårskrigen. I udgangspunktet var Trediveårskrigen en religionskrig. På den ene side protestanterne, der samlede sig om kurfyrste Frederik af Pfalz; på den anden side kejseren, Spanien og den katolske liga, hvis leder var hertug Maximilian af Bayern. Frederik blev snart slået og drevet på flugt, og i sommeren 1622 belejrede en kombineret styrke af spanske og kejserlige tropper hans residensby, Heidelberg. Indbyggerne holdt ud gennem tre måneder, men i midten af september var det slut. Heidelberg blev erobret og plyndret.

Blandt krigsbyttet var mere end 3000 manuskripter fra det kurfyrstelige bibliotek, som den gode katolik Maximilian donerede til paven. De blev pakket i kas-

ser, sendt til Rom og indlemmet i Vatikanbiblioteket, hvor hver enkelt af de kostbare, håndskrevne bøger fik sit eget nummer.

Codex Vaticanus Palatinus Latinus nummer 899 er et pergamenthåndskrift udført i et norditaliensk klostres skrivestue engang i begyndelsen af 800-tallet. Seks forskellige forfattere beretter i 30 kapitler om de romerske kejsere, deres liv og deres gerninger. Af de indflettede dedikationer til kejserne Diokletian og Konstantin kan man se, at samlingen må være afsluttet kort efter år 300. Den oprindelige titel er ukendt, men i eftertiden har samlingen været kendt som *Historia Augusta*, "Kejserhistorien".

Historia Augusta var meget værdsat blandt Renæssancens lærde, og inden det kom til Heidelberg, tilhørte nr. 899 en overgang den berømte humanist italienske

En side fra *Codex Vaticanus Palatinus Latinus* 899. Rubrikken midt på siden lyder i oversættelse: "(her) slutter Antoninus Pius' levned (og) filosofen Marcus Antoninus', af den samme Julius Capitolinus, begynder". (Vatikanbiblioteket/Wikimedia)

Francesco Petrarca (1304-1374). I 1475, kun tyve år efter bogtrykkerkunstens indførelse, udkom *Historia Augusta* på tryk og blev tilgængelig for en endnu større læserkreds. I 2012 udkom en dansk oversættelse ved Torben Damsholt. Kejserhistorien dækker perioden fra 117 til 284 e.Kr., og navnlig for periodens sidste del, hvorfra vi har meget få andre beretninger, var den en værdifuld kilde. Men også for årene indtil 235 rummer Kejserhistorien mange informationer, som ikke kan findes hos de øvrige historikere. For eksempel at Elagabal gav ordre til at indsamle alle de spindelvæv, der fandtes i Rom, og veje dem. Det blev 3½ ton i alt, og som kejseren sagde: deraf kan man se, hvor stor og mægtig Rom er. Han kan også fortælle detaljer fra privatlivet, fx at Clodius Albinus var fuld det meste af tiden, at Carinus svømmede i et bassin blandt flydende pærer og meloner, eller at kejserinde Faustina holdt af at dyrke sex med gladiatører og fiskere.

Min egen yndlingsanekdote fra *Kejserhistorien* er fra den første biografi i samlingen, om Hadrian, der går i de offentlige bade. Her skal vi huske at det romerske "bad" var et svedebad, hvor man smurte sig ind i olie og sidenhen skrabe olien af sammen med det skidt, man havde svedt ud. Kejseren går i badeanstalten, og dér genkender han en gammel soldat, som står og gnutber sin ryg mod væggen:

Hadrian gik ofte i de offentlige bade ligesom alle andre ... da han engang lagde mærke til en veteran, som han kendte fra sin tid i hæren, i færd med at gnutte sin ryg og andre dele af kroppen mod væggen, spurgte kejseren, hvorfor han dog brugte marmorvæggen til at skrabe olien af? (*Historia Augusta*, Hadrian, kap. 17).

Soldaten svarer, at han ikke har nogen slave, der kan skrabe ham på ryggen. Kejseren får medlidenhed med ham og giver ordre til, at soldaten skal have en slave foræret og desuden et kontant beløb. Rygtet om kejserens gavmildhed spredes i byen, så næste gang Hadrian besøger badeanstalten, står der en hel flok af gamle og gnutber sig op ad væggen *ad provocandam liberalitatem principis*, "for at vække kejserens gavmildhed". Men sådan går det ikke. I stedet kalder Hadrian gamle og gnutber dem sammen og giver dem besked på at skrabe hinanden!

Med kildekritikkens gennembrud i 1800-tallet skiftede historievidenskabens fokus fra anekdoter og moralske eksempler til dokumenter – med kildekritikkens terminologi: levninger. Her var *Kejserhistorien* en sand guldgrube, fordi der citeres ordret fra mere end hundrede antikke kilder, som ellers ikke er bevaret: breve, taler, senatsbeslutninger, dekreter; altså indlejrede dokumenter. Kildekritikkens nestor Leopold von Ranke (1795-1886) var særlig begejstret for Flavius Vopiscus. *Er ist seiner natur nach ein Forscher*, "han er af natur en forsker", skrev Ranke og tilføjede, at det var Vopiscus' fortjeneste at have bevaret så mange dokumenter.

To år efter Rankes død slog lynet ned. Det ramte i form af en artikel i tidsskriftet *Hermes*, hvor Hermann Dessau påviste, at biografierne i *Historia Augusta* ikke kunne være skrevet omkring år 300, men tidligst efter 361 og højst sandsynligt af

én og samme person, der skjulte sin sande identitet bag seks pseudonymer. Mange af de forfattere, der citeres i *Kejserhistorien*, var opdigtede, og de indlejrede dokumenter var skrevet af forfatteren selv. Kort sagt: *Historia Augusta* var ét stort bedrag.

III

I de 133 år, der er gået siden Dessaus artikel, har historikere og filologer gennemgravet *Kejserhistorien* ord for ord uden at rokke ved hans hovedkonklusioner. Hvor minutiøst, de er gået til værks, kan man f.eks. se af biografien over kejser Maximinus, der i den danske oversættelse fylder 21 sider. Kommentaren fylder 740. Fokus har været at finde svar på, hvornår *Kejserhistoriens* forfatter taler sandt, og hvornår han lyver. Det er naturligvis også vigtigt. Men nok så interessant er spørgsmålet, *hvorfor* han lyver?

Måske kan vi komme svaret lidt nærmere ved at se på nogle andre historieforfalskninger. Vi kan starte i 1982. Det år blev redaktionen af det tyske ugeblad *Stern* præsenteret for et sensationelt fund: 62 håndskrevne dagbøger. Forfatteren var ingen ringere end selveste Adolf Hitler. Mistanken om et falskneri var nærliggende, så ugebladet bad to internationalt ansete historikere om en vurdering og bestilte desuden tre uafhængige undersøgelser af håndskriften (én i Schweiz, én i Tyskland og én i USA) samt en laboratorieanalyse af skrivematerialet, som skulle foregå hos kriminalpolitiet i Stuttgart.

De to historikere Hugh Trevor-Roper og Gerhard L. Weinberg erklærede, at dagbøgerne sandsynligvis var autentiske. De tre håndskriftekspertes sammenlignede en side fra dagbøgerne med nogle af Hitlers håndskrevne breve og konkluderede samstemmende, at håndskriften var ens. På den baggrund besluttede *Sterns* redaktion at gå i trykken uden at afvente resultaterne af laboratoriets analyse. Det skulle de aldrig have gjort, for da analysen forelå, viste den at papiret var produceret efter 1955. Snart efter tilstod Konrad Kujau, der boede i Stuttgart og ernærede sig som tegner, maler og indimellem også som kunstforfalsker, at han havde skrevet dagbøgerne. Han havde i øvrigt også forfalsket de Hitler-breve, der blev anvendt som kontrol, så håndskrifteksperteserne havde faktisk ret: Teksterne var skrevet af samme hånd. Det var bare ikke Hitlers.

IV

Nu springer vi et par tusind år tilbage til en tekst, som foregår i 500-tallet f.Kr., og som alle kender: Daniels Bog i Det Gamle Testamente. Muligvis tror nogle ikke, at de kender den, men vi bruger alle vendinger, som er direkte citater fra Danielsbogen, for eksempel "skriften på væggen", "vejet og fundet for let" eller "en kolos på lerfodder". Dette siger noget om Danielsbogens popularitet ned gennem historien. Og Daniel var virkelig også en stor profet, for selv om han levede i 500-tallet f.Kr. forudså han, at en "heltekonge" ville samle et stort rige, der efter hans død "bryder sammen og deles efter de fire verdenshjørner, men ikke til hans

efterkommere” – altså en profeti om Alexander den Store. Han forudser også at ”det nordlige kongerige”, dvs Seleukideriget, overtages af ”en foragtelig person” som ikke er værdig til at blive konge, men ”bemægtiger sig riget med list” – en klar forudsigelse om seleukidekongen Antiochos 4. Epifanes, som ved en intrige bandede sig vej til tronen, og hvis hårdhændede behandling af jøderne udløste makka-bæroprøret i 160’erne f.Kr.

Sært nok er Daniel til gengæld temmelig upræcis, når det gælder begivenheder i hans egen levetid, 500-tallet f.Kr. For eksempel fortæller han, at kong Nebukadnezar bliver grebet af vanvid og kravler omkring på alle fire, mens han spiser græs ligesom en ko. Den historie finder vi ikke hos nogen anden historiker. Det havde dog ellers været værd at nævne, at den regerende konge kravlede omkring og spiste græs.

I dag er de fleste bibelforskere af den opfattelse, at Danielsbogen – ligesom *Historia Augusta* og Hitlers dagbøger – er et falsum, en tekst der foregiver at være meget ældre, end den i virkeligheden er. Engang i 100-tallet f.Kr. har en jødisk forfatter samlet nogle fortællinger om en profet ved navn Daniel, der levede i 500-tallet f.Kr., og tilføjet en lang række angivelige profetier om begivenheder i forfatterens egen samtid. En sådan falsk profeti om ting, der allerede er sket, kalder man også for et *vaticinium post eventum*, ”en forudsigelse efter begivenheden”.

I min karriere som universitetscensor har jeg to gange bedømt et historiespeciale, hvis forfatter havde behandlet Danielsbogen som en autentisk kilde. I begge tilfælde mente min medbedømmer, at det kunne da være lige meget. Det kan det måske også. Men ville bedømmeren være lige så forstående, hvis en student brugte Kujaus Hitlerdagbøger som kilde til 2. verdenskrigs historie?

V

Man kunne nævne en lang, lang række andre eksempler, men det skal vi ikke. Vi nøjes med at se på tre, som er interessante på hver deres måde.

Gotfred af Monmouth var en walisisk munk, som i 1136 præsenterede en bog *De gestis Britonum*, ”Om briternes bedrifter”. I bogens forord forklarer Gotfred, at indholdet er oversat fra en *Britannici sermonis librum vetustissimum*, ”meget gammel bog på det britiske sprog”, dvs walisisk, som Gotfred har fået i hænde, og i efterordet advarer han andre historikere mod at kritisere hans arbejde, *cum non habeant librum*, ”eftersom de ikke har bogen”.

Værket er opdelt i 11 bøger. De første seks går fra Trojas fald til Romerrikets opløsning og de angelsaksiske invasioner af England og Wales. Syvende bog er en lang profeti hvor troldmanden Merlin fortæller om den fremtid, der venter forude. Derefter følger bog 8-11 om walisernes heltemodige kamp mod angelsakserne og om deres store leder, heltekongen Arthur. Ved Arthurs kroning deltager ikke kun stormænd fra alle hjørner af de britiske øer, men også danskernes konge, som hedder Aschillus, og herskere fra mange dele af Frankrig, kort sagt: *non re-*

mansit princeps terrae citra Hispaniam, qui ad istud edictum non veniret: “på denne side af Spanien var der ingen fyrste, som ikke mødte op på hans bud”.

Som Gotfred fremlægger det, udgør bøgerne 1-6 og 8-11 en mere eller mindre fri oversættelse af den walisiske original, mens Merlins profetier i bog 7 var et selvstændigt dokument, som Gotfred ligeledes har oversat og indsat i historien.

Ingen anden end Gotfred har set de walisiske originaler, han hævder at oversætte fra, og intet tyder på, at de har eksisteret. Indholdet stammer til dels fra andre historiske værker, som Gotfred har haft adgang til i klosterbibliotekerne, til

Runestenen fra Kensington er udstillet på Runestone Museum i Alexandria, Minnesota. (Mauricio Valle/Wikimedia, CC 4.0)

dels fra mundtligt overleverede walisiske folkesagn og for en stor del fra Gotfreds egen frodige fantasi.

Mange af Gotfreds samtidige tog bogen for gode varer, og den blev oversat til adskillige sprog. Enkelte var dog skeptiske. I 1198 angreb historikeren Vilhelm af Newburgh Gotfred og bemærkede syrligt, at hvis Arthur virkelig havde været så magtfuld en hersker, er det da forbavsende, at han ikke nævnes af andre historikere? I dag er der generel enighed i forskningen om at Merlin og Arthur ikke er historiske skikkelser, men opdigtede af Gotfred med inspiration fra walisiske folkesagn.

VI

Nu skal vi til Amerika, nærmere bestemt til Minnesota. I 1898 kunne farmeren Olof Ohman fremvise en runesten, som han havde fundet under markarbejde på sin gård nær landsbyen Kensington. På den ene kant bar den årstallet 1362.

Stenen var en sensation. Den var fundet under rødderne af et stort træ, så hvis Ohman talte sandt, måtte den have ligget i jorden længe inden de første nybyggeres ankomst til Minnesota i 1858. Men gjorde han nu også det?

Sproget på stenen ligner svensk, så det var en nærliggende mistanke, at Ohman – der oprindeligt hed Olsson og var indvandret fra Sverige – var mester for indskriften. Ganske vist findes der i historiske kilder omtale af én eller to ekspeditioner, som biskoppen af Bergen i 1300-tallet sendte til Grønland, men der er 3000 kilometer i luftlinje fra de grønlandske bosættelser til Minnesota.

Der er gjort mange falske vikingefund i Nordamerika, og Kensingtonstenen var uden tvivl endt i glemmeskuffen sammen med de andre, hvis ikke Ohman havde overdraget den til den norsk-amerikanske lokalhistoriker Hjalmar Rued Holand. Holand troede oprigtigt på, at stenen var ægte, og igennem et langt liv udgav han fire bøger og mere end hundrede artikler om stenen. Han tog den også med sig på en rundrejse gennem Europa. De fleste fagfolk afviste den som et klodset falskneri, men en professor emeritus ved Københavns Universitet, eskimologen William Thalbitzer (1873-1958) mente, at den kunne være ægte. Det samme gjorde Johannes Brøndsted, som dog senere trak sin vurdering tilbage. Stenen har i dag sit eget museum i Alexandria, Minnesota.

VII

"Jack the Ripper" var pressens og politiets øgenavn for en seriemorder, der i 1880'erne hærgede det østlige London. Han blev aldrig pågrebet, og hans identitet var stadig ukendt 100 år senere – lige indtil en førtidspensionist fra Liverpool, Michael Barrett, mødte op i London med en håndskreven dagbog, som havde tilhørt seriemorderen. Af bogens indhold og mange ordspil på "May" kunne man slutte sig til, at den var skrevet af en velhavende bomuldshandler fra Liverpool, James Maybrick.

Barrett havde taget ved lære af Kujaus fadæse med Hitler-dagbøgerne. Denne gang var papiret gammelt: et postkortalbum fra 1800-tallet, hvor den første snes blade var revet ud. Håndskriften kunne ikke kontrolleres, eftersom der ikke kendtes nogle håndskrevne tekster fra Maybricks hånd. Falskneren kunne ikke vide, at dybt nede i arkiverne lå Maybricks håndskrevne testamente. Da det blev hentet frem i lyset og begge tekster forelagt håndskriftekspertene, var svaret klart: De kunne ikke stamme fra samme hånd. Man undrede sig også over, at en velhavende forretningsmand skulle have genbrugt et postkortalbum som dagbog.

Tre år senere tilstod Barrett, at dagbogen var en forfalskning. Han havde købt det gamle album på en auktion, og hans kone Anne havde skrevet teksten ind i det. Senere trak Barrett tilståelsen tilbage. Anne udgav efter sin skilsmisse en bog under sit pigenavn Graham, hvor hun hævder at have arvet dagbogen og at være oldebarn af Maybricks hustru Florence.

Forlaget, der i sin tid betalte gode penge for rettighederne, fastholder fortsat, at dagbogen er autentisk. Overfor den indvending, at håndskriften i dagbogen ikke ligner skriften i testamentet, er forlagets svar, at så må testamentet jo være forfalsket.

VIII

Lad os så vende tilbage til *Historia Augusta*. Hvad er det for en forfalskning – og hvorfra ved vi i det hele taget, at manuskriptet ikke er, hvad det foregiver – et værk skrevet omkring 300 e.Kr. af seks forskellige historikere?

Vi kan starte med dateringen. Som nævnt rummer nogle af biografierne dedikationer til Diokletian, andre til Konstantin, hvilket placerer dem mellem 284 og 337. Men Dessau påviste en ordret overensstemmelse med Aurelius Victors kejserhistorie, som blev afsluttet i 361:

cum pedibus aeger bellum moraretur idque milites anxie ferrent eiusque filium Basianum, qui Caesar una aderat, Augustum fecissent (Aurelius Victor, *De Caesaribus* 20.25)

cum pedibus aeger bellum moraretur idque milites anxie ferrent eiusque filium Basianum, qui una erat, Augustum fecissent (*Historia Augusta*, Severus 18.9)

Da hans syge fødder sinkede felttoget, blev soldaterne utålmodige og udråbte hans søn Bassianus, som var til stede, til medkejser.

Dette beviser naturligvis ikke i sig selv noget. Victor kan have skrevet af efter *Historia Augusta*, eller begge kan have skrevet af fra en ukendt fælles kilde. Der er imidlertid også meget andet, der taler for en datering efter 361. Biografien over kejser Tacitus rummer et heftigt angreb på barnekejsere, som ”løber efter deres

amme og adlyder skolemesterens ris”, men Roms første barnekejser ser vi ikke før 367, hvor Gratian bliver kejser som otteårig. I 375 får vi endnu en barnekejser, den fireårige Valentinian 2.

Lovprisningen af Claudius 2. for hans sejr over goterne kan være inspireret af Valens’ nederlag til goterne i 378. Nogle passager synes at bygge på Ammianus Marcellinus’ historieværk, som først blev afsluttet i 390’erne. I biografien over kejser Probus forudsiges, at ”hans efterkommere skal nå høje poster i staten”. Det kunne ligne et *vaticinium post eventum* om Sextus Claudius Petronius Probus, der blev konsul i 371 og hans to sønner, der blev konsulere i 395. Der er altså stærke indicier for, at *Historia Augusta* skal placeres i slutningen af 300-tallet eller måske i begyndelsen af 400-tallet, omkring et århundrede efter samlingens angivelige dato.

Så er der de seks navngivne forfattere. De færdedes i Roms højeste kredse, Vopiscus fortæller fx hvordan han har været ude at køre i bypræfektens vogn. I så fald er det underligt, at ingen af dem nævnes i nogen anden antik kilde, heller ikke i indskrifter. Der er i dag enighed i forskningen om at alle forfatternavnene er fiktive. De fleste, om end ikke alle, er også enige med Dessau i, at der bag de seks navne gemmer sig én forfatter.

Hvorfor skal forfatteren bruge seks dæknavne? Kunne man ikke nøjes med ét pseudonym? Det kunne man, men de seks navne bruges snedigt til at styrke troværdigheden, når den fiktive ”Flavius Vopiscus” roser den ligeledes fiktive ”Trebellius Pollio” for hans *diligentia et cura*, ”omhu og nøjagtighed”. Desuden fungerer de seks forfatterskaber som vandtætte skotter i et skib: Selv om forfatteren skulle blive grebet i en usandhed, vil den ikke trække hele værket med ned. Læseren vil tænke ”Aelius Spartianus er fuld af løgn, men Julius Capitolinus, han er god nok”.

Hvad ved vi om den virkelige forfatter? Han har fået en god uddannelse og har læst meget. Han ved, hvordan statsadministrationen fungerer. Han skriver på latin og citerer ofte latinske forfattere. Han praler med at have samlet ”mange græske bøger”, men nævner kun fire græske historikere ved navn: Kallikrates, Onesimos, Dexippos og Herodian. De to første er helt klart fiktive. Dexippos er en virkelig person, der levede og skrev omkring 270, men hans værker er ikke bevaret. Til gengæld har vi Herodians historieværk i otte bøger bevaret i sin helhed. Når vi sammenligner de tilsvarende passager i *Kejserhistorien*, kan vi set at forfatteren ikke har benyttet Herodians græske original direkte, men kun kender indholdet gennem en forkortet latinsk udgave.

At forfatteren tilsyneladende ikke er særlig god til græsk, er en nyttig information, fordi den placerer ham geografisk: i den vestlige del af Romerriget. I de østlige provinser var græsk både omgangssprog og administrationsprog. Der kunne man ikke fungere i samfundet, slet ikke i dets øverste lag, hvis man ikke beherskede græsk.

Vi kan udlede yderligere en personoplysning: Forfatteren er hedning. Kejser Konstantin havde ellers i 312 anerkendt kristendommen og i 325 flyttet Romerrigets hovedstad fra Rom til Konstantinopel. Derfra udgik en strøm af love og forbud rettet mod de hedenske guder, men senatet i Rom – hvor kun et mindretal af senatorerne var kristne – gjorde ikke meget for at håndhæve dem. Derfor blev forbuddene ikke overholdt, hvilket vi tydeligt kan se deraf, at de bliver gentaget igen og igen. Kort sagt: I Rom fortsatte de hedenske ofringer, som om intet var hændt, men det varede kun indtil kejseren kom forbi og så, hvad der foregik.

Da Constantius 2. i 357 besøgte Rom og opdagede, at der i senatsbygningen stod en statue af den hedenske sejrsgudinde Victoria og at senatorerne ofrede til den, forlangte han den omgående fjernet. Snart var den tilbage, men i 382 gav Gratian ordre til at fjerne den igen. Ti år senere udgik et totalt forbud mod hedenske ceremonier. Denne gang blev det håndhævet og ramte blandt andet sportslegene til ære for den olympiske Zeus – de olympiske lege – som blev afholdt for sidste gang i 393 og først genoptaget i 1896.

Forfatterens stilling i denne konflikt er klar: Romerne skal have lov at dyrke de gamle guder. Det kommer tydeligt til udtryk i den længste af kejserbiografierne, viet til idealherskeren Severus Alexander, om hvem det fortælles, at han i paladset havde gudebilleder "af Kristus og Abraham" og at "han overvejede at optage Kristus blandt de romerske guder og bygge et tempel til ham". Omvendt kritiseres forgængeren Elagabal hårdt for sine forsøg på religiøs ensretning og udstilles som den værste kejser, Romerriket nogensinde har haft.

Religiøs tolerance er altså én af de gennemgående undertekster i *Historia Augusta*. To andre er nedgang og genrejsning, og arvemonarki overfor valgmonarki. I de gode, gamle dage gik kejsermagten videre ved adoption. Det vil sige at kejseren udpeger selv sin efterfølger, som han derefter adopterer. Nedturen starter, da Marcus Aurelius vælger sin uduelige biologiske søn Commodus som tronfølger. Under Commodus synker alt ned i kaos, indtil Septimius Severus genopretter ro og orden. Men Severus begår den samme fejl og overlader magten til sin biologiske søn Caracalla. I anden halvdel af 200-tallet dræber Claudius 2. den svage og inkompetente kejser Gallienus, som har arvet tronen fra sin far Valerian. Scenariet gentager sig endnu en gang i 284, da den dovne og uduelige Carinus, som har arvet kejsermagten efter sin far Carus, bliver afsat og dræbt af militærmanden Diokletian.

Efter at have taget magten foretager Diokletian en gennemgribende reform af rigsadministrationen. Alle læsere ved, så det behøver *Historia Augusta* ikke fortælle, at Diokletian også genindfører adoptionsprincippet og retablerer dyrkelsen af de hedenske guder, herunder sig selv. Han iværksætter også en klapjagt på de kristne. Det er en knyttnæve lige i øjet på den kristne historieskrivning, når *Historia Augusta* fremhæver alle tiders største kristenforfølger, Diokletian, som manden der formår at genrejse Roms storhed og hæve riget til det niveau, det havde under adoptivkejserne.

IX

Nu har vi set på seks konkrete historieforfalskere. Hvad har de til fælles, og hvad adskiller dem? Vi kan dele dem op i tre grupper.

I den ene gruppe har vi Kujau og Barrett. For Kujau var fortiden støbt i beton, og han havde ikke noget ønske om at ændre den. Et af de træk ved dagbøgerne, som vakte mistænksomhed, var netop at de ikke indeholdt nogen væsentlige informationer, som ikke var kendt i forvejen.

Barrett havde også på dette punkt taget ved lære af Kujaus fejltagelser. Maybrick var et nyt og originalt bud på Jack the Rippers identitet, han var ikke blandt de mistænkte, som politiet afhørte i 1889. Men bortset herfra var der ikke meget i dagbogen, som ikke kunne læses i aviser fra dengang. Barrett havde heller ingen ambitioner om at ændre historien. Hans motiv var, ligesom Kujaus, penge.

Den næste gruppe er de falske levninger, som adresserer en bestemt begivenhed i fortiden ved at konstruere et fiktivt levn: En profeti eller en runesten, der foregiver at være ældre end de er. Og den tredje gruppe er de falske beretninger, hvor ophavsmanden adresserer historien som helhed, prøver at omskrive et langt historisk forløb og pådutte læseren en ny forståelse af historien.

I de to sidste grupper er fællesnævneren ikke penge, men frustration og en oplevelse af historien som uretfærdig. Jøderne var frustrerede over deres egen militære afmagt overfor Seleukideriget, men Danielsbogens profetier var beviset på, at Gud og retten var på deres side og Antiochos en illegitim hersker. For de skandinavisk-amerikanske indvandrere, som i deres ansigts sved havde opdyrket prærien, forekom det dybt uretfærdigt at 400-årsdagen for Columbus' rejse blev fejret over hele USA i 1892, skønt deres skandinaviske forfædre havde opdaget Amerika 400 år tidligere. Der var naturligvis en god portion racisme inde over. Nordboerne regnedes for stamfædre til USA's hvide, protestantiske overklasse. Det var en utålelig tanke, at en italiensk katolik skulle få hele æren for at opdage den nye verden.

Waliserne oplevede det som en uretfærdighed, at de indtrængende angelsaksere havde fordrevet dem fra deres hjemland til det stenede Wales, men militært kunne de intet stille op. Gotfred satte sig for at kompensere deres miserable nutid med fortællinger om den storslåede fortid og kong Arthurs hegemoni over Vesteuropa. Og et medlem af Roms hedenske overklasse oplevede det som en uret, at riget blev tvangskristnet og de gode, gamle guder, som havde våget over Roms skæbne gennem mere end tusind år, blev forbudt.

Dermed bliver det også lettere at krydse den moralske grænse mellem sandhed og forfalskning. I udgangspunktet må man ikke lyve, eller forfalske, men hvis det tjener en god sag, er det i orden. Man må heller ikke stjæle, men hvis en tyv tager ens ejendele og man senere får mulighed for at stjæle dem tilbage fra tyven, er det en anden sag.

Også i dag kan frustration og uretfærdighedsfølelse iagttages som drivkræfter. Amerikanere, der er frustrerede over at Trump ikke blev genvalgt som præsidi-

dent, bruger tid og energi på at udbrede historier om påstået valgsvindel. De ved naturligvis godt at historierne er opdigtede, men det er dybest set OK, fordi det handler om at rette op på en uretfærdighed. Det er også fra Amerika, vi har fået betegnelserne *fake news* og alternative fakta, men realiteterne bag ordene har altid eksisteret. Profetierne i Daniels bog er *fake news*, og *Historia Augusta* er en enorm samling af alternative fakta.

X

Vi er ved at afslutte vores vandring gennem historieforfalskningernes historie. Hvad har vi lært undervejs – hvad er konklusionerne? Tre ting.

For det første: Der er forskel på historieforfalskere, men forskellen ligger ikke i deres metoder, som er de samme, men i deres motiver. Sat på spidsen kan man sige, at Kujau og Barrett sådan set ikke var historieforfalskere, men slet og ret forfalskere, som valgte at kaste sig over historien. Mest udpræget i tilfældet Kujau, som udover dokumenter også forfalskede malerier og medaljer. For de andre fire handlede det ikke om penge. De havde ideelle motiver, og det er altid farligt for dømmekraften. Endte de med selv at tro på forfalskningen? Hjalmar Holand gjorde helt klart. Måske gjorde Gotfred af Monmouth. Mange amerikanere føler sig helt sikre på, at Trump vandt præsidentvalget. Og selv om han holder en ironisk distance og muntret sig med at binde læseren historier om spindelvævssamlere på ærmet, så mener forfatteren til *Kejserhistorien* oprigtigt, at romerne bør undgå arvekejsere og ære de gode, gamle guder.

For det andet: Den gode historie trumfer ofte den sande historie. Fortællingerne om skriften på væggen og Daniel i løvekulen lever videre den dag i dag, fordi det er gode historier – ikke fordi de faktisk har fundet sted. Gotfreds eventyr om heltekongen Arthur og troldmanden Merlin er pure opspind, men blev oversat til mange sprog – sågar oldislandsk – og lever fortsat i bedste velgående på Disney Channel og i populærlitteraturen. Og i en nyere dansk fremstilling af Roms historie, der også bruges på universitetsniveau, har kapitlet om 200-tallet titlen "Krise", mens næste kapitel om kejser Diokletian hedder "Rekonstruktion". Det er præcis dén mesterfortælling, *Historia Augusta* forsøger at pådutte sin læser.

For det tredje: At omskrive historien gennem falske kilder er den svages våben. Vinderne, sejrherrene, de kristne, præsident Biden har ikke behov for at ændre fortiden, for som man ofte siger: Det er sejrherrene, der skriver historien. Men det er taberne, der omskriver den.

PUBLICERET MATERIALE

Aurelius, Victor: *Die römischen Kaiser: Liber de Caesaribus*, oversat af Kirsten Groß-Albenhausen og Manfred Fuhrmann. München: Artemis & Winkler, 1997.

Bekker-Nielsen, Tønnes: "The emperor goes to the baths: A note on the *vita Hadriani* in the *Historia Augusta*", *Aristeas: philologia classica et historia antiqua* 24, 2021, 149-157.

Bekker-Nielsen, Tønnes: "Fake news from the past: Lessons for the future", *Public History Weekly* 9:10, 2021 <https://public-history-weekly.degruyter.com/9-2021-10/fake-news-from-the-past-lessons-for-the-future/>

- Bekker-Nielsen, Tønnes: "Folkets renlighed, min styrke: En kejseranedote i Historia Augusta", *Aigis: nordisk tidsskrift for klassiske studier* 21:2, 2021. <https://www.igl.ku.dk/aigis/2021,2/TBN-HA.pdf>
- Blacker, Jean: "The Anglo-Norman and Continental French Reception of Geoffrey of Monmouth's Corpus from the 12th to the 15th Centuries". I Georgia Henley og Joshua B. Smith (red.): *A Companion to Geoffrey of Monmouth*, Leiden: Brill, 2020, 454-466. <https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2gjwzx0.29>
- Blegen, Theodore C.: *The Kensington rune stone: New light on an old riddle*. St. Paul: Minnesota Historical Society, 1968. Anmeldt af Inge Skovgaard-Petersen i *Historisk Tidsskrift* 12. række, V. bind, hæfte 1, 1971, 220-222. <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/51166/66785>
- Cantin, André: *Pierre Damien, Lettre sur la toute-puissance divine*, Paris: Éditions du Cerf, 1972.
- Chastagnol, André: *Histoire Auguste: les empereurs Romains des Ile et IIIe siècles*, Paris: Robert Laffont, 1994.
- Christiansen, Erik: *Romerriget's historie: Fra by til verdensrige og fra verdensrige til by*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2007.
- Damsholt, Torben: *Historia Augusta problemet*, Kbh.: Gad, 1971.
- Damsholt, Torben: *Romerske kejsere: Historia Augusta*, Kbh.: Multivers, 2011. Anmeldt af Tønnes Bekker-Nielsen i *Rubicon* 20:1, 2012, 32-43.
- Dessau, Hermann: Über Zeit und Persönlichkeit der Scriptorum Historiae Augustae, *Hermes* 24, 1889, 337-392. <https://www.jstor.org/stable/4472196>
- Gaskin, Richard: "Peter Damián on divine power and the contingency of the past", *British Journal for the History of Philosophy* 5, 1997, 229-247, DOI 10.1080/09608789708570965
- Geoffrey of Monmouth: *The history of the kings of Britain: an edition and translation of De gestis Britonum (Historia regum Britanniae)*, edited by Michael D. Reeve and translated by Neil Wright. Marlesham: Boydell, 2007.
- Graham, Anne: *The Last Victim: The Extraordinary Life of Florence Maybrick, wife of Jack the Ripper*, London: Headline, 1999.
- Harrison, Shirley: *The Diary of Jack the Ripper*, New York: Hyperion, 1993.
- Holand, Hjalmar Rued: *Westward from Vinland: An account of Norse discoveries and explorations in America, 982-1362*, New York: Duell, Sloan & Pearce, 1940.
- Holand, Hjalmar Rued: *A Holy Mission to Minnesota 600 Years Ago*, Alexandria: Park Region Publishing Company, 1959.
- Holand, Hjalmar Rued: *Norse Discoveries and Explorations in America 982-1362. Leif Erikson to the Kensington Stone*, New ed. New York: Dover, 1969.
- Kolb, Frank: *Literarische Beziehungen zwischen Cassius Dio, Herodian und der Historia Augusta*, Bonn: Habelt, 1972.
- Lippold, Adolf: *Kommentar zur Vita Maximini Duo der Historia Augusta*, Bonn: Habelt, 1991.
- Mitchell, Angus: "Forgery or genuine document?", *History Today* 51:3, 2001, 16-18.
- Nickell, Joe: "»Jack the Ripper Diary«: History or Hoax?", *International Journal of Forensic Document Examiners* 3, 1997, 59-63.
- Ranke, Leopold von: *Weltgeschichte*, 1, Berlin: Duncker & Humblot, 1881.
- Rohrbacher, David: *The Play of Allusion in the Historia Augusta*, Madison: University of Wisconsin Press, 2016.
- Steers, Edward, Jr og Joe Nickell: *Hoax: Hitler's Diaries, Lincoln's Assassins, and Other Famous Frauds*, Lexington: University Press of Kentucky, 2013.
- Syme, Ronald: *Historia Augusta Papers*, Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Thalbitzer, William: "To fjærne Runestene fra Grønland og Amerika", *Danske Studier* 42. bind, 4. række, 7. bind, 1947, 1-40.
- Thomas Aquinas: *The Summa Theologiæ of St. Thomas Aquinas translated by Fathers of the English Dominican Province*. 2nd revised edition. New York: Christian Classics, 1981.

TØNNES BEKKER-NIELSEN
PROFESSOR EMERITUS
SYDDANSK UNIVERSITET
TONNES@SDU.DK